

Alicja Kowalczevska

Streszczenie rozprawy doktorskiej pt. „Contemporaneity of Margery Kempe. Medieval Mysticism, Sexuality, and Identity of Women in the Late Middle Ages and Today”

Cel badawczy

Problemem badawczym analizowanym w dysertacji jest pytanie o to, w jaki sposób skonstruowana była tożsamość Margery Kempe jako średniowiecznej mistyczki. Moją hipotezą badawczą jest to, iż konstrukcja kobiecej podmiotowości była związana z m.in. seksualnością oraz sposobami dostosowywania się do religijnych, społecznych oraz kulturowych oczekiwań, jak również powiązana z hermeneutyką „siebie” (w dysertacji używany jest uznany w anglojęzycznych kręgach termin *hermeneutics of the self*) Co więcej, taka konstrukcja tożsamości powinna być interpretowana w odniesieniu do meta-poziomu dyskursu akademickiego oraz kulturowego, uwzględniając zarówno kontekst czasów współczesnych Margery Kempe, jak i współczesnych perspektyw interpretacyjnych. Celem dysertacji jest wykazanie, iż rzeczona konstrukcja podmiotowości może służyć jako studium przypadku dla filozoficznych oraz feministycznych teorii oraz może mieć istotne znaczenie zarówno dla badań literaturoznawczych, jak i filozofii kultury. Mam nadzieję, że w ten sposób przybliżę zrozumienie *The Book of Margery Kempe* również na gruncie polskich badań, na którym temat nie był wcześniej szerzej podejmowany.

W dysertacji proponuję następujące oryginalne rozwiązania problemu badawczego:

- a) W celu adekwatnej analizy konstrukcji podmiotowości Margery Kempe koniecznym jest przyjęcie perspektywy hermeneutycznej, w której uwzględnionym będzie nie tylko historyczny kontekst życia oraz *Księgi* Margery Kempe, ale także współczesna perspektywa, w jakiej ujmuje się tę osobę i jej dzieło.
- b) Dla zrozumienia konstrukcji podmiotowości Kempe kluczowym jest uwzględnienie również perspektywy hermeneutyki siebie, z wykorzystaniem teorii tożsamości narracyjnej Paula Ricœura oraz Foucaultowskiej funkcji wyznania. Jak sądzę szczególnie to ujęcie stanowi próbę oryginalnego rozwiązania problemu badawczego – zgodnie z moją wiedzą nie była jak dotąd podejmowana próba ujęcia Margery Kempe i jej *Księgi* w kontekście filozoficznych teorii tożsamości i hermeneutyki „siebie,” takie podejście znacznie zaś poszerza pole interpretacyjne związane z kobiecym mistycyzmem, umożliwiając w ten sposób głębszą analizę w/w koncepcji.
- c) Istotnym aspektem konstrukcji tożsamości Kempe jako średniowiecznej mistyczki są kwestie związane z seksualnością i cielesnością. Moją oryginalną propozycją jest

rozważenie owych kwestii w odniesieniu do genealogicznej analizy różnicy pomiędzy pojęciami *body/corps/corpus/sōma* oraz *flesh/chair/carō/sárx* jak również krytyczna analiza wykorzystania języka erotycznego do opisu relacji z boskością. Z mojej analizy wynika, iż sformułowanie owych idei w myśli chrześcijańskiej miało znaczący wpływ na kształtowanie się tożsamości Kempe jako mistyczki oraz kobiety, jednakże w mojej interpretacji jej własne przeformułowanie owych idei prezentowało wyjątkową perspektywę.

- d) Proponowana przeze mnie analiza sposobu konstrukcji tożsamości Kempe jako kobiety i mistyczki oraz analiza *The Book of Margery Kempe* i otaczających ją dyskursów świadczy o tym, iż zarówno Margery Kempe jak i jej *Księga* mają istotne znaczenie dla współczesnej dyskusji o podmiotowości i roli kobiet w społeczeństwie i kulturze.

Aktualny stan badań i znaczenie rozprawy

W związku z odkryciem XV-wiecznego manuskryptu *The Book of Margery Kempe* dopiero w 1934 roku, badania nad jej postacią oraz objawieniem rozpoczęły się stosunkowo późno. Do tego zaś czasu, Margery Kempe znana była jedynie z ledwie kilkustronicowego fragmentu swojej *Księgi*, wydrukowanego przez Wynkyna de Worde w roku 1501 i przedrukowanego dwadzieścia lat później przez Henry'ego Pepwella; po czym na kilka wieków umilkły nawet wzmianki o niej. Fragmenty wydrukowane w broszurze de Worde podkreślały nade wszystko aspekty *Księgi* związane z pobożnością, sugerując religijność, jakiej można by oczekiwać i jaką chciano by kultywować w społeczeństwie współczesnym Kempe i obecnym jeszcze na kilkadziesiąt lat po jej śmierci, można także z dużym prawdopodobieństwem przyjąć, że to właśnie było przyczyną wybrania takich a nie innych fragmentów. Istotnym jest jednak, że owe fragmenty oddają jedynie część objawienia i doświadczenia Kempe

Tym większym było więc zaskoczenie wiążące się z odkryciem w XX wieku całości *Księgi* – manuskrypt ów spoczywa dziś w the British Library a jego skan jest również dostępny online (The British Library b. d.). Gdy bowiem Hope Emily Allen zidentyfikowała odnaleziony przypadkowo manuskrypt – odkryła, iż ukazuje on obraz kobiety, która po doświadczeniu pierwszego objawienia na skutek zjawiska, które obecnie nazwalibyśmy depresją poporodową, dopiero po urodzeniu kolejnych trzynastu dzieci postanawia podążyć „religijną ścieżką życia”. Wymusza na mężu celibat, wdzierając biel postanawia na nowo stać się dziewicą. W ceremonii właściwej jej czasom poślubia Boga, stając się zarazem oblubienicą Jezusa. Jej mistyczne wizje wskazują na bardzo bliską, na poły erotyczną wręcz relację z Chrystusem, jednocześnie wyrzekając się jednak ziemskich przyjemności – ciągle nękana jest niezwykle seksualnymi i

cielesnymi pokusami i obawami. Wyrusza także samotnie na serię dalekich pielgrzymek. Parokrotnie, na skutek oskarżenia o herezję, grozi jej spalenie na stosie. Nękana wątpliwościami co do prawdziwości własnych doświadczeń buduje swoją tożsamość poprzez nieustanne wyznanie – przed Bogiem – oraz próby legitymizacji swoich doświadczeń odwołując się do mechanizmów i przykładów właściwych jej czasom. Budzi jednocześnie fascynację i niepokój. Historia życia i objawienia Margery Kempe okazała się ze wszech miar jednostkową.

Na tym tle nie powinno więc dziwić, iż do dziś badacze zmagają się z interpretacją Kempe i jej *Księgi*. O ile odkrywczynie *Księgi*, Hope Emily Allen, próbowała podjąć się wszechstronnej analizy Margery Kempe, jak również przedstawić spójny obraz kobiecego mistycyzmu *sensu largo*, jej praca nigdy nie została dokończona. Wyniki prac Allen znane są jedynie z jej opracowania pierwszego wydania *The Book of Margery Kempe* (Kempe 1940), reszta zaś jej niedokończonych pism i notatek spoczywa w dziale Special Collections Biblioteki Bryn Mawr w Stanach Zjednoczonych. Na owym również etapie – siłą rzeczy, po tak długim zagubieniu manuskryptu – dominowały interpretacje Kempe właściwe pierwszej połowie XX wieku, parokroć sprowadzające się do ujęcia *quasi*-psychoanalitycznego bądź szufladkowania Kempe jako „kobiety histerycznej”. Dopiero w latach 80-tych XX wieku, wraz z renesansem badań nad średniowieczem, powróciło zainteresowanie mistyczką z Lynn.

Wtedy też rozwinięto próby interpretowania Kempe przez pryzmat szeroko rozumianych teorii feministycznych, w dużej mierze obecne do dziś. W dotychczasowych badaniach nad postacią Kempe pojawiały się m.in. wątki związane z próbą opisu średniowiecznych realiów (Goodman 2002; Gallyon 2004; Yoshikawa 2007), przedstawienia historii manuskryptu *Księgi* (Mitchell 2005; Chappell 2016), interpretacji roli Kempe jako średniowiecznej kobiety (Atkinson 1983; Roman 2007), analizy kwestii autorstwa i autonomii (Staley 1994; McAvoy 2004), analizy cielesności (Lochrie 1994), czy w końcu opisu o inklinacjach silnie feministycznych (Wallace 2011) czy genderowych (Dinshaw 2012). Mimo m.in. wymienionych prac, postać Margery Kempe ciągle wydaje się w dużym stopniu niszową, obecna jest bowiem w większości na peryferiach – głównie anglosaskich – badań feministycznych i mediewistycznych. Przed wszystkim zaś, zgodnie z moją wiedzą, nie została do dziś podjęta próba analizy *Księgi* w kontekście badań filozoficznych. O ile odniesienia do teorii filozoficznych zaczynają czasem pojawiać się w nawiązaniu do innych średniowiecznych mistyczek (Hollywood 2002), próby takie nie zostały podjęte w odniesieniu do Kempe.

Liczę, iż efektem mojej dysertacji będzie wniesienie nowych tropów do dyskusji o Margery Kempe oraz związku średniowiecznego mistycyzmu z kobiecością i seksualnością. Zarazem rozważenie roli samej recepcji *The Book Margery Kempe* i osadzenia jej w określonym dyskursie umożliwi lepsze zrozumienie zarówno współczesnych tendencji kulturowych, jak i samego mechanizmu funkcjonowania pewnych idei w społeczeństwie. W szczególności ostatnie zagadnienie, rozważające zależność pól interpretacyjnych od dyskursu, będzie oryginalnym wkładem w obecne badania nad Margery Kempe. Równie oryginalnym wkładem będzie próba podjęcia filozoficznej analizy podmiotowości Kempe.

Opis rozprawy

Rozprawa doktorska podzielona jest na dwie części – pierwsza opisuje historyczne tło Kempe jako średniowiecznej mistyczki i kobiety, druga zaś podejmuje próbę współczesnej krytycznej analizy. W Części I, Rozdziale 1, przedstawiam historyczny kontekst życia oraz *Księgi* Margery Kempe, koncentrując się na zagadnieniach, które mogą pomóc w odpowiednim usytuowaniu zagadnień interpretowanych w dalszej części dysertacji, aby uniknąć nieporozumień, które mogłyby wynikać z błędnej oceny realiów historycznych. Dlatego też prezentuję krótką chronologię życia Kempe, przechodząc do zwięzłego omówienia społecznego kontekstu realiów życia Kempe, związanych ze społecznymi oraz religijnymi niepokojami. Omawiam dalej następujące zagadnienia: kobieca umiejętność czytania i pisanie w późnym średniowieczu (Coleman 1995); ruch Lollardów i herezja (Aston 1980; Rex 2002); łkanie jako znak objawienia (Beckwith 1996); oczekiwania związane z małżeństwem i rolą kobiet, także w odniesieniu do niezależności ekonomicznej (Atkinson 1983; Barron 1989); podejście do dziewictwa w kulturze czasów Kempe (Furnivall, red. 1922). Powyższe zagadnienia stanowią istotny kontekst zarówno dla doświadczeń Kempe, jak i trudności, z którymi musiała się zmagać ze względu na swój afektywny model wyrażania religijności.

Rozdział 2 opisuje Kempe w odniesieniu do kobiecego mistycyzmu i jego idiosynkrazji. Po krótkim przedstawieniu kontekstu samego mistycyzmu (Underhill 2002), przechodzę do próby usytuowania Kempe w odniesieniu do innych mistyczek jej czasów. Po krótko omówiony zostaje kontekst angielskiego mistycyzmu czasów Kempe (Julian of Norwich 1998), po czym przechodzę do analizy porównawczej Kempe i wybranych średniowiecznych mistyczek, skupiając się szczególnie na Brygidzie Szwedzkiej (St Birgitta of Sweden 2008), Dorocie z Mątów (Stargardt 1981; Marienwerder 1997) oraz Angeli z Foligno (Angela of Foligno 1999). Analiza ta ma na celu przedstawienie zarówno podobieństw jak i różnic w doświadczeniach owych mistyczek, podkreślając aspekty charakterystyczne szczególnie dla

kobiet, które podążyły za religijnym powołaniem dopiero po doświadczeniu wcześniej świeckiego życia. W analizie skupiam się na tych wątkach (m.in. seksualność, niezależność, rola kobiet w społeczeństwie), które są najistotniejsze dla mojej dalszej argumentacji.

Część II rozprawy ma na celu bardziej szczegółowe omówienie zarówno dyskursu związanego z *The Book of Margery Kempe*, jak i przedstawienie filozoficznych perspektyw interpretacyjnych analizy sposobu konstruowania tożsamości Kempe jako mistyczki. Rozdział 3 poświęcony jest odkryciu manuskryptu *Księgi* w 1934 roku i pierwszej badaczce Kempe, Hope Emily Allen (Hope Emily Allen Collection; Hope Emily Allen Papers; MS. Eng. Lett. d. 217; MS. Eng. Lett. c. 212; Hirsh, 1988; Mitchell 2001; Dinshaw 2012). Jedną z moich hipotez jest założenie, iż trudności, z którymi zmagala się Allen pracując nad Margery Kempe i pierwszym akademickim wydaniem jej *Księgi* ukazują hermeneutyczną obietnicę zawartą w *The Book of Margery Kempe* i przedstawiają w nowym świetle kontekst tego, w jaki sposób *Księga* może być interpretowana z różnych perspektyw, w zależności od kulturowej charakterystyki czasów, w których jest czytana, oraz indywidualnych podejść konkretnych badaczy, które są zawsze zakorzenione w zmieniającym się dyskursie i powinny być brane pod uwagę w analizie.

Rozdział 4 poświęcony jest analizie konstrukcji tożsamości Margery Kempe w kontekście hermeneutyki siebie. Rozpoczyna się od krytycznej analizy wczesnych ujęć Kempe, w których częstokroć uznawana była za „kobietę histeryczną”, co wiązało się również z nadużywaniem psychoanalitycznej nomenklatury (Breuer i Freud 1937; Freud 1981; Inge 1947; Knowles 1961; Mazzoni 1996). Przechodzę dalej do opisu akademickiej debaty dotyczącej kwestii autorstwa *Księgi* (Staley 1994; Lochrie 1994; Olson i Kerby-Fulton, red. 2005), proponując ostatecznie, iż w moim ujęciu Kempe rozważana jest zarówno jako autorka, jak i bohaterka swojej autobiografii. Dalej, zamiast perspektyw psychoanalitycznych, proponuję nowatorską próbę odczytania Margery Kempe w odniesieniu do dwóch filozoficznych ujęć. Pierwszym jest teoria tożsamości narracyjnej Ricœura (Ricœur 1988), którą w moim odczytaniu można z sukcesem odnieść do *Księgi*. Drugim zaś jest przepracowanie Foucaultowskiej funkcji wyznania (Foucault 2014), które w moim odczytaniu funkcjonuje jako ukryty mechanizm stojący za konstrukcją tożsamości Kempe jako mistyczki oraz autorki.

Rozdział 5 kontynuuje rozważania nad konstrukcją tożsamości Kempe, tym razem w odniesieniu do jej idiosynkratycznego podejścia do cielesności oraz seksualności. Aby usytuować Kempe w kontekście dyskursu związanego z tymi koncepcjami, podejmuję analizę wzorowaną na Foucaultowskiej metodzie genealogicznej (Foucault 1996, 2021), w próbie zbadania jak kształtował się dyskurs poprzedzający unikalną perspektywę Kempe. W tym celu najpierw podejmuję analizę różnicy pomiędzy pojęciami *body* oraz *flesh*, gdzie to drugie

powiązane jest często z pejoratywnym spojrzeniem na kobiety oraz cielesność (Brown 1988; Ruether 1993; Bamforth i Richards 2008). Zagadnienie to badam także na przykładzie pism dwóch wczesnych ojców kościoła, Tertulliana (Tertullian 1956, 2008) i Augustyna (Augustine 2008, 2019). Aby poszerzyć zakres relewantnych podejść do cielesności, w dalszej części rozdziału analizuję wykorzystanie języka erotycznego do opisu relacji z boskością (Astell 1990; Jantzen 2004; Farina 2006). W tym aspekcie koncentruję się na osi powiązanej z Pieśnią nad Pieśniami, badając deseksualizację (Carmichael 2010) oraz zawężenie pola semantycznego języka erotycznego w pismach Orygenesusa (Origen 1957), Bernarda z Clairvaux (Bernard of Clairvaux 1987) oraz Richarda Rolle (Rolle 1914; Renevey 2001). Ostatnia część rozdziału powraca do analizy tego, w jaki sposób wyżej wymienione zagadnienia znajdowały odbicie w *The Book of Margery Kempe*, proponując odczytanie perspektywy Kempe jako unikalnej na tym tle.

W konkluzjach dysertacji sytuuję moją własną perspektywę badawczą w kontekście badań feministycznych, wskazując na rolę feministycznej teologii (Heyward 1989; Hampson 1991; Ruether 1993) oraz po krótko analizując filozoficzne feministyczne podejścia do średniowiecznego kobiecego mistycyzmu (Beauvoir 1956; Irigaray 1987; Hollywood 1994) oraz rozważając możliwość dalszych interpretacji *Księgi* w kontekście performatywności płci i queer studies (Garber 1992; Lochrie i in., red. 1997; Butler 2002), aby podkreślić ogrom możliwości obecnych we współczesnych badaniach *The Book of Margery Kempe*.

Metodologia

Perspektywa badawcza dysertacji jest interdyscyplinarna, obejmując nie tylko filozofię, ale również badania kulturowe, historyczne oraz literaturoznawcze. Jako unikalny przykład średniowiecznego tekstu, *The Book of Margery Kempe* wymaga połączenia metodologii właściwych dla odmiennych dyscyplin. Jedynie takie inter-, jeśli nie trans-dyscyplinarne podejście może umożliwić dogłębną analizę tekstu, który sam w sobie wymyka się wszelkim kategoriom podziału. Jednakże główną perspektywą metodologiczną przyświecającą dysertacji jest perspektywa hermeneutyczna, w szczególności spirala hermeneutyczna, tj. próba podjęcia analizy, która będzie uwzględniała konteksty oraz uwarunkowania nie tylko tekstu źródłowego, ale także mojej własnej interpretacji oraz pozycji w szerszym dyskursie związanym z tematem. Metody wykorzystane w dysertacji obejmują kwerendę bibliograficzną (całość pracy); kwerendę archiwalną (szczególnie w odniesieniu do Rozdziału 3, w którym analiza dyskursu związanego z *Księgą* oraz Hope Emily Allen wymagała osobistych kwerend pism Allen znajdujących się w dziale Special Collection w Bryn Mawr; Penn Libraries, USA oraz Bodleian

Libraries, UK); analizę historyczną (całość pracy), analizę porównawczą (w szczególności Rozdział 2); analizę semantyczną (w szczególności Rozdział 5), analizę filozoficzną (uwzględniającą m.in. konkretne aplikacje teorii tożsamości narracyjnej Ricœura, funkcji wyznania Foucaulta – Rozdział 4; metody genealogicznej Foucaulta – Rozdział 5; performatywności płci Butler – konkluzje).

W celu umożliwienia szerszego rozprzestrzenienia wyników badań, jak również ze względu na ich temat, rozprawa doktorska sporządzona jest w języku angielskim. Główny tekst źródłowy, *The Book of Margery Kempe*, cytowany jest zarówno we współczesnym angielskim tłumaczeniu (Kempe 2015), jak i w oryginalnym tekście średnioangielskim (Kempe 1940, 1996), korzystałam również z digitalnego skanu manuskryptu (The British Library b. d.).

Bibliografia

Angela of Foligno. 1999. *Memorial*. Przekład z języka łacińskiego i redakcja Cristina Mazzoni. Przekład John Cirignano. Cambridge: D.S. Brewer.

Astell, Ann W. 1990. *The Song of Songs in the Middle Ages*, Ithaca and London: Cornell University Press.

Aston, Margaret. 1980. "Lollard Women Priests." *The Journal of Ecclesiastical History* 31, nr 4: 441-461. doi:10.1017/S0022046900044778.

Atkinson, Clarissa W. 1983. *Mystic and Pilgrim. The Book and the World of Margery Kempe*. Ithaca and London: Cornell University Press.

Augustine. 2008. *The City of God. Books VIII-XVI*. Przekład Gerald G. Walsh i Grace Monahan. Washington, D.C: The Catholic University of America Press.

Augustine. 2019. *Confessions*. Przekład i redakcja Thomas Williams. Indianapolis, Cambridge: Hackett Publishing Company, Inc.

Bal, Mieke. 2002. *Travelling Concepts in the Humanities. A Rough Guide*. Toronto, Buffalo, London: University of Toronto Press Inc.

Bamforth, Nicholas C., i David A. J. Richards. 2008. *Patriarchal Religion, Sexuality, and Gender. A Critique of New Natural Law*. Cambridge, New York: Cambridge University Press.

Barron, Caroline M. 1989. "The 'Golden Age' of Women in Medieval London." *Reading Medieval Studies* 15: 35–58.

Beauvoir, Simone de. 1956. *The Second Sex*. Przekład i redakcja H.M. Parshley. London: Jonathan Cape.

Beckwith, Sarah. 1996. *Christ's Body: Identity, Culture and Society in Late Medieval Writings*. London, New York: Routledge.

Bernard of Clairvaux. 1987. *Selected Works*. Przekład i przedmowa G.R. Evans. New York, Mahwah: Paulist Press.

Breuer, Joseph, i Sigmund Freud. 1937. *Studies in Hysteria*. Przekład A. A. Brill. Boston: Beacon Press.

- Brown, Peter. 1988. *The Body and Society. Men, Women, and Sexual Renunciation in Early Christianity*. New York: Columbia University Press.
- Butler, Judith. *Gender Trouble. Feminism and the Subversion of Identity*. New York, London: Routledge, 2002.
- Carmichael, Calum. 2010. *Sex and Religion in the Bible*. New Haven, London: Yale University Press.
- Chappell, Julie A. 2016. *Perilous Passages: The Book of Margery Kempe, 1534-1934*. Miejsce wydania nieznane: Palgrave Macmillan.
- Coleman, Joyce. 1995. "Interactive Parchment: The Theory and Practice of Medieval English Aurality." *The Yearbook of English Studies* 25: 63-79.
- Dinshaw, Carolyn. 2012. *How Soon Is Now?: Medieval Texts, Amateur Readers, and the Queerness of Time*. Durham, NC: Duke University Press.
- Farina, Lara. 2006. *Erotic Discourse and Early English Religious Writing*. New York: Palgrave Macmillan.
- Foucault, Michel. 1996. *Language, Counter-memory, Practice. Selected Essays and Interviews*. Przekład Donald F. Bouchard i Sherry Simon. Redakcja i wstęp Donald F. Bouchard. Ithaca, New York: Cornell University Press.
- Foucault, Michel. 2014. *Wrong-Doing, Truth-Telling. The Function of Avowal in Justice*. Przekład Stephen W. Sawyer. Redakcja Fabienne Brion i Bernard E. Harcourt. London, Chicago: The University of Chicago Press.
- Foucault, Michel. 2021. *The History of Sexuality. Confessions of the Flesh*. Przekład Robert Hurley. Redakcja i przedmowa Frédéric Gros. Tom 4 *The History of Sexuality*. Miejsce wydania nieznane: Penguin Books.
- Freud, Sigmund. 1981. *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud (1901-1905): A Case of Hysteria, Three Essays on Sexuality and Other Works*. Przekład James Strachey. Tom 7 *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud*. London: The Hogarth Press and The Institute of Psycho-Analysis.
- Furnivall, F.J., red. 1922. *Hali Meidenhad, An Alliterative Homily of the Thirteenth Century. From MS. Bodley 34, Oxford, and Cotton Ms. Titus d.18, British Museum*. Redakcja wznowienia Oswald Cockayne. London: Oxford University Press.
- Gallyon, Margaret. 2004. *Margery Kempe of Lynn and Medieval England*. Cambridge: Lutterworth Press.
- Garber, Marjorie. 1992. *Vested Interests. Cross-Dressing and Cultural Anxiety*. New York, London: Routledge.
- Goodman, Anthony. 2002. *Margery Kempe and Her World*. London: Pearson Education Limited.
- Hampson, Daphne. 1991. *Theology and Feminism*. Oxford: Basil Blackwell.
- Heyward, Carter. 1989. *Touching Our Strength. The Erotic as Power and the Love of God*. San Francisco: Harper & Row Publishers.

- Hirsh, John C. 1988. *Hope Emily Allen: Medieval Scholarship and Feminism*. Norman: Pilgrim Books.
- Hollywood, Amy. 1994. "Beauvoir, Irigaray, and the Mystical." *Hypatia* 9, nr 4 (jesień): 158-185.
- Hollywood, Amy. 2002. *Sensible Ecstasy. Mysticism, Sexual Difference, and the Demands of History*. Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Hope Emily Allen Collection. Kislak Center for Special Collections, Rare Books and Manuscripts. University of Pennsylvania.
- Hope Emily Allen Papers. Special Collections Department. Bryn Mawr College Library.
- Inge, William Ralph. 1947. *Mysticism in Religion*. London: Hutchinson.
- Irigaray, Luce. 1987. *Speculum of the Other Woman*. Przekład Gillian C. Gill. Ithaca, New York: Cornell University Press.
- Jantzen, Grace M. 2004. *Power, Gender and Christian Mysticism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Julian of Norwich. 1998. *Revelations of Divine Love*. Przekład Elizabeth Spearing. London, New York: Penguin Books.
- Kempe, Margery. 1940. *The Book of Margery Kempe: the text from the unique ms. owned by Colonel W. Butler-Bowdon*. Redakcja Sanford B. Meech i Hope Emily Allen. London: Oxford University Press.
- Kempe, Margery. 1996. *The Book of Margery Kempe*. Redakcja Lynn Staley. Kalamazoo: Medieval Institute Publications, Western Michigan University.
- Kempe, Margery. 2015. *The Book of Margery Kempe*. Przekład Anthony Bale. Oxford: Oxford University Press.
- Knowles, David. 1961. *The English Mystical Tradition*. New York: Harper & Brothers.
- Lochrie Karma, Peggy McCracken, i James A. Schultz, red. 1997. *Constructing Medieval Sexuality*. Minneapolis, London: University of Minnesota Press.
- Lochrie, Karma. 1994. *Margery Kempe and Translations of the Flesh*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Marienwerder, Johannes. 1997. *The Life of Dorothea Von Montau, a Fourteenth-century Recluse*. Przekład Ute Stargardt. Lewiston, New York: E. Mellen Press.
- Mazzoni, Cristina. 1996. *Saint Hysteria. Neurosis, Mysticism, and Gender in European Culture*. Ithaca and London: Cornell University Press.
- McAvoy, Liz Herbert. 2004. *Authority and the Female Body in the Writings of Julian of Norwich and Margery Kempe*. Cambridge: D. S. Brewer.
- Mitchell, Marea. 2001. "The Ever-Growing Army of Serious Girl Students': The Legacy of Hope Emily Allen." *Medieval Feminist Forum: A Journal of Gender and Sexuality* 31, nr 1: 17-29.
- Mitchell, Marea. 2005. *The Book of Margery Kempe: Scholarship, Community, and Criticism*. New York: Peter Lang.

MS. Eng. Lett. c. 212. Bodleian Libraries.

MS. Eng. Lett. d. 217. Bodleian Libraries.

Olson, Linda, i Kathryn Kerby-Fulton, red. 2005. *Voices in Dialogue. Reading Women in the Middle Ages*. Notre Dame, Indiana: University of Notre Dame Press.

Origen. 1957. *The Song of Songs Commentary and Homilies*. Przekład R.P. Lawson. Westminster, Maryland: The Newman Press.

Renevey, Denis. 2001. *Language, Self and Love. Hermeneutics in Richard Rolle and the Commentaries of the Song of Songs*. Cardiff: University of Wales Press.

Rex, Richard. 2002. *The Lollards*. Basingstoke: Palgrave.

Ricœur, Paul. 1988. *Time and Narrative*. Przekład Kathleen Blamey i David Pellauer. Tom 3 *Time and Narrative*. Chicago and London: The University of Chicago Press.

Rolle, Richard. 1914. *The Fire of Love or Melody of Love and the Mending of Life or Rule of Living*. Przekład Richard Misyn. Redakcja i przekład na współczesną angielszczyznę Frances M.M. Comper. London: Methuen & Co. Ltd.

Roman, Christopher. 2005. *Domestic Mysticism in Margery Kempe and Dame Julian of Norwich. The Translation of Christian Spirituality in the Late Middle Ages*. Lewiston, New York: The Edwin Mellen Press.

Ruether, Rosemary Radford. 1993. *Sexism and God-Talk. Toward a Feminist Theology*. Boston: Beacon Press.

St. Birgitta of Sweden. 2008. *Revelations of Saint Birgitta of Sweden*. Przekład Denis Searby. Tom 2. Oxford: Oxford University Press.

Staley, Lynn. 1994. *Margery Kempe's Dissenting Fictions*. University Park: The Pennsylvania State University Press.

Stargardt, Ute. 1981. "The Influence of Dorothea von Montau on the mysticism of Margery Kempe." Rozprawa doktorska. University of Tennessee.

Tertullian. 1956. *Tertullian's Treatise on the Incarnation*. Przekład i redakcja Ernest Evans. London: SPCK.

Tertullian. 2008. "The Apparel of Women." W *The Fathers of the Church: Tertullian. Disciplinary, moral and ascetical works*. Przekład Rudolph Arbesmann, Emily Joseph Daly i Edwin A. Quain. Washington, D.C.: The Catholic University of America Press.

The British Library. b. d. "Add MS 61823." Digitalised Manuscripts. Dostęp 16 lipca 2022. https://www.bl.uk/manuscripts/FullDisplay.aspx?ref=Add_MS_61823.

Underhill, Evelyn. 2002. *Mysticism. A Study in the Nature and Development of Spiritual Consciousness*. Mineola, New York: Dover Publications, Inc.

Wallace, David. 2011. *Strong Women. Life, Text, and Territory 1347-1645*. Oxford: Oxford University Press.

Yoshikawa, Naoë Kukita. 2007. *Margery Kempe's Meditations. The Context of Medieval Devotional Literature, Liturgy and Iconography*. Cardiff: University of Wales Press